

ЧУМАЧЕНКО Борис,
*старший викладач кафедри культурології
Національного університету «Киево-Могилянська академія»*

КУЛЬТУРОЛОГІЯ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

1. Культурологія як часовий феномен існує в трьох іпостасях: культурології вчора, сьогодні, завтра (відповідно Культурології 1, 2, 3) — як історія, актуально, потенційно.

2. Перед Культурологією-2 стоять два завдання: аналітика Культурології-1 та проєктування Культурології-3. Проблеми культурології як наукового жанру часто спричинені нерозумінням або забуттям її минулого (втрата орієнтації через втрату традиції) та спробами знаходження свого місця в нових реаліях життя як культурного менеджменту з його наголосом на соціальному ефекті та утилітарно-практичних функціях культурологічного проєкту та професії культуролога (втрата теорії через відмову від рефлексії культури). Такі втрати (професійної пам'яті витоків та теоретичної складової діяльності) деформують аутентичний образ культурології і пояснюють занепокоєння у середовищі тих, хто продовжує в складних умовах робити культурологію сьогодні.

3. Феномен вітчизняної культурології — невід'ємна складова загальної історії гуманітарії. Оптика його сприйняття специфічна, якщо не унікальна. Цей феномен можна побачити в повноті його часового існування (датуючи становлення культурології 60-ми роками минулого століття) та в різноманітті течій, шкіл, напрямків та окремих науковців у контексті культурологічного руху від стадії кристалізації до стадії підведення підсумків, оглянути як цілісну панораму (тейхоскопія культурологів). Культурологія — це науковий продукт 2-х — максимум 3-х поколінь, як подія вона ще може в принципі поміститися в біографії однієї ще живої людини. Її минуле ще з нами, в сучасності.

4. Крім існування у формі об'єктивного феномену в режимі найменшої дистанції та максимальної доступності, культурологія існує також як суб'єктивна реальність і психологічний внутрішній світ — предмет пам'яті, індивідуальний досвід, життєвий світ культуролога. Звідси важливість звернення до зразків жанру *ego-histoire*, таких як наукові автобіографії А. Гуревича та Л. Баткіна. У феномені культурології історія культурологів не менш важлива і цікава, ніж історія культурологічних ідей та теорій. Ми повинні бачити за іде-

ями, за науковим продуктом живих людей, творців, їхню ментальність, мотивацію пошуків і поведінки з розсекреченням ефектів т.з. людського фактору, суб'єктивності, уникаючи при цьому крайнощів, що супроводжують біографічні та психологічні розвідки.

5. Як об'єктивний феномен, і як суб'єктивну реальність, в обох випадках культурологію можна описати за допомогою таких ключових слів, як проєкт, досвід, покоління, нова гуманітарна свідомість, життєвий світ, поведінка покоління, культурний конфлікт, вибір, винайдення, творення, територія культурологів, продукт тощо. Словники можуть бути різні. Запозичення з англійської та інших мов — *Invention, Wave, Desiderata Ego-Histoire* тощо.

6. Минуле культурології (історія ідей і ще більше історія людей) має ознаки справжньої драми. Життєвий досвід піонерів культурології — не мир, а війна. За культурологію, за її право на існування йшла боротьба, і це був двобій Давида з Голіафом, ересі з ортодоксією. Таким вічним заклітим ворогом культурології став радянський істмат, за яким стояла вся сила офіційної ідеології. Перше самоусвідомлення і визначення культурології — анти-істмат, що тепер стало певною загадкою для непосвячених.

7. Друзі і вороги Культурології-1 належать до вітчизняного філософського світу 70-х. На момент своєї появи вона не входила до системи офіційної науки і не народилася за наказом зверху. Її незапланованість з боку владних структур та відсутність санкції з самого початку створили проблему місця під сонцем — проблему інституціалізації культурології. Якщо тодішня соціологія змогла зрештою отримати прописку в системі офіційної науки відлиги та застою, то культурології не вдалося уникнути ери підозр і тавра ересі і слід було чекати на *Decline and Fall* радянської влади. Ранній досвід її соціального існування — досвід неофіційності, наукової самодіяльності (індивідуальної або групової), тіньової науки. Плюралістичний світ Культурології-1 створювали автодидакти і неформали, шукачі філософської істини, а не шматка хліба чи кар'єри.

8. Друзі Культурології-1 — філософська генерація сімдесятиників у ситуації водночас пошуків і вибору власної філософії та самих себе і свого місця в філософії. Правомірно використати категорію покоління як суб'єкта науки.

9. Серед певного сегменту цього покоління формується нова гуманітарна свідомість і здійснюється перехід від мислення Плеханова — Каутського до мислення Бахтіна — Аверінцева. Такий перехід можна назвати також перемогою Шпенглера над Енгельсом.

Не класова свідомість, ідеологія, надбудова чи форми суспільної свідомості та духовне виробництво складають новий словник, а слова-паролі нового стилю мислення: ментальність, картини світу, культурні світогляди. Словник культурології проникає на територію гуманітарії і потроху витісняє ньюспік (а точніше олдспік) істмату.

10. Стилістичний перехід Культурології–1 здійснився в контексті загального соціокультурного проекту «Виживання культури та гуманітарної науки в умовах тоталітаризму». Характерний тип практики та поведінки покоління Культурології–1 — інтеріоризація наукової діяльності, анахоресис, індивідуалізм, закритість. Культурологічна траєкторія значною мірою аномальна — від таємної свободи внутрішнього світу втечі та гри до інституціоналізованої науки, схема *Escape and Return*.

11. У суспільній свідомості представлені два образи Культурології–1. Перший образ можна назвати трансцендентним, це образ західного трансферу, наукового і культурного імпорту. Адже культурологеми аполлонічне — діонісійське, фаустівська душа, подорож на Схід, культура — цивілізація не що інше ніж алюзія на Ніцше, Шпенглера, Гессе. Щодо ментальності, то місцем походження цього концепту слід вважати Францію. Другий образ — іманентний. Іноді сприймається скептично як місцева екзотика, абсолютно не схожа на *Culturology* в західній науці. Як не парадоксально, обидва образи мали право на існування: і філіації західних ідей, і створення оригінального продукту, органічного для часу і місця.

12. Експозицію Культурології–1 можна знайти в книзі Л. Баткіна 1978 року про італійських гуманістів Відродження. Тут створено колективний портрет ренесансної інтелігенції, її стилю життя, мислення, спілкування і самореалізації і водночас це моделювання життєдіяльності покоління Культурології–1 з його втечею від офіційної науки, університетської схоластики та сучасності в ігровий простір дозвільної свободи. Для тих, хто вміє читати, цей маскарад культурологів 70-х показав необмежені можливості веселої науки в досить невеселі часи. Радянська влада справедливо розцінила книгу Баткіна як антирадянську демонстрацію. Стилістичні розходження з владою нової гуманітарної свідомості нічим не кращі за політичні.